

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

e-ISSN: 2148-5704

Cilt 11, Sayı 31, Kasım 2024 / Volume 11, Issue 31, November 2024

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş/Received: 04.07.2024
Kabul/Accepted: 17.09.2024
DOI: 10.17822/omad.1510604

Atf/Citation: Çavuşoğlu, Halime ve Mehmet Akif Gözitok.
"Balkanlar'dan Bir Hoş Sada: Garîbî-i Vardarî ve Şiirleri".
Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi 11/31 (2024): 669-698.

Halime ÇAVUŞOĞLU

(Doç. Dr.), Erzurum Teknik Üniversitesi / Türkiye, cavusogluhalime@erzurum.edu.tr, 0000-0001-8717-5679

Mehmet Akif GÖZİTOK

(Doç. Dr.), Erzurum Teknik Üniversitesi / Türkiye, makif.gozitok@erzurum.edu.tr, 0000-0003-0197-3093

Balkanlar'dan Bir Hoş Sada: Garîbî-i Vardarî ve Şiirleri

A Pleasant Voice from The Balkans: Garîbî-i Vardarî and His Poems

Öz: Türk edebiyatının mümbit coğrafyalarından olan Balkanlar, yetiştirdiği pek çok ediple Anadolu sahası Türk edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur. Tezkire yazarlarınca Balkanların "mecma'-ı şuarâ ve menba'-ı zürefâ" olarak kabul edilen Vardar Yenicesi ise yetiştirdiği yirmi bir şairle Osmanlı kültür coğrafyası içinde en çok şair yetiştiren yöreler sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır. Hayâlî, Hayretî, Usûlî, Yûsuf-i Sîneçâk gibi klasik Türk edebiyatının önemli şairlerinin yetiştiği Vardar Yenicesi'nden Anadolu'nun edebiyat tarihine değer katan bir diğer isim ise Garîbî-i Vardarî'dir. Tezkirelerde biyografisine yer verilmesine rağmen divanı günümüze ulaşmadığı için çağdaşları kadar pek tanınmayan Garîbî'den devrinin tezkireleri övgüyle bahsederek onun iyi bir şair olduğu hususunda ittifak ederler. Tezkirelere kayıtlı birkaç şiiri dışında şiirlerinin varlığından haberdar olunmayan ve hakkında derli toplu hiçbir çalışma yapılmayan Garîbî-i Vardarî üzerine hazırlanan bu çalışmada, öncelikle şairin birincil kaynaklardan biyografisine yer verilecek; tezkirelerde, nazire ve şiir mecmualarında tespit edilen şiirleri bir araya getirildikten sonra bu şiirlerden hareketle şairin sanatı ve şiirleri üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Garîbî-i Vardarî, Vardar Yenicesi, Klasik Türk Edebiyatı, Balkanlar

Abstract: The Balkans, which is one of the fruitful geographies of Turkish literature, has made significant contributions to Anatolian Turkish literature with many literary works it has produced. Vardar Yenicesi, which is accepted as the "mecma'-ı şuarâ u menba'-ı zürefâ" of the Balkans by the Tezkire writers, is at the top of the list of regions that trained the most poets within the Ottoman cultural geography, with the 21 poets it brought up. Although his biography is included in the biographies, Garîbî, who is not as well-known as his contemporaries because his divan has not survived to the present day, is praised in the Tezkires of his time. In this study prepared on Garîbî-i Vardarî, whose poems are not known except for a few poems recorded in Tezkires and no comprehensive study has been done about him, first of all, the biography of the poet from primary sources will be given; his poems identified in tezkires, nazire and Eş'ar majmuas will be brought together; based on these poems, evaluations will be made on the poet's literary personality, art and poetry.

Key Words: Garîbî-i Vardarî, Vardar Yenicesi, Classical Turkish Literature, Balkans

Extended Abstract

Conquered by the Evrenosids, who played an important role in the conquest movement in Rumelia and the Turkification of the region in the XIVth century, Vardar Yenicesi, which was the center of the Evrenosids, is a historical town that has made a name for itself in many fields such as science, culture, art and architecture. With the support of the raider lords who controlled the region, a considerable number of poets were trained in this center, where culture and art are at a high level, and these trained poets managed to make their names mentioned in the long-lasting classical Turkish literature that makes itself felt in many fields. In the sources, 21 poets are mentioned, including poets such as Hayâlî, Hayretî, Usûlî, Yûsuf-i Sîneçâk, who grew up in Vardar Yenicesi, which is described as "source of poets and scholars; veterans' center and wise man stop", and whose names are especially prominent in classical Turkish literature. No organized study has been conducted about Garîbî, who is mentioned among these 21 poets and

is the subject of the study. In this study, an evaluation and research study was conducted on Garîbî's life, art and poems.

The most detailed information about Garîbî, one of the poets of the XVIth century, where great developments were experienced in parallel with the historical, political and economic developments in terms of Turkish culture, civilization, art and literature, and even perfection was achieved, is included in the works of contemporary biographers. It is certain that the poet, who did not receive the attention he deserved during his time, did not become as famous as the poets who worked in the same field, lived in the same century, and even shared conversations with the same friendly gatherings. However, it is also a fact that these associations and friendships nourish the poet's literary side. His inclination towards Gulsenism and Mevleviism at a young age, and even his affiliation to these sects, paved the way for his works to take their share of Sufism. However, this influence is not intense enough to say that he is a Sufi poet. Because, when the identified poems are taken into consideration, although the Sufi discourse shows itself in some places, it is not possible to say the same for all the poet's poems.

By scanning library catalogues, inventoried majmuas, biographies and scientific studies, 26 ghazal, 2 tahmis, 1 terci-i bend, 2 kıt'a, 6 ferd belonging to Garîbî-i Vardarî were identified in the sources. Some of these poems were determined by us based on studies on majmuas, and some were determined by scanning library catalogues. Although all poems are shown by referring to the work in which they are identified, in order to avoid erroneous readings, they have been re-translated into Latin letters based on the relevant manuscripts, and the differences between the publications have not been specifically pointed out. While translating the poems into Latin letters, half transcription was used, the poems were given poem and couplet numbers, and the meter was added at the beginning of each poem. The poems are divided into titles such as Ghazals, Musammats, Kıt'as ve Müfredat; the ghazals are listed by us in accordance with their rhyme order.

As a result of the evaluation and research studies carried out, 31 of Garîbî's poems, as mentioned above, were identified, apart from his mufreds, which were not included in any of his poems. Among these poems, nazires occupy an important place because 26 of these 31 poems are ghazals and 20 of these ghazals were written as nazires. The fact that the poet also has tahmis written to Mollâ Câmî and Nev'î shows that he was very skillful in writing nazire. Garîbî, who adopts a lyrical style in his poems, is dominated by sincere and enthusiastic expression. Although this style sometimes pushes the formal characteristics of the poem to the background, the poems identified show that he wrote successful poems in terms of poetic technique. The poet, whose language and style is well-established, has successfully used folk idioms and discourse in his poems, even though he occasionally includes long relative phrases in his poems. The Sufi expressions he uses in his poems indicate that he has mastery of this literature as well. In addition, the fact that Garîbî wrote tahmis for a ghazal of Mollâ Câmî is a good indication that he had a good command of Persian. The poet's command of Persian, for which no definitive information is available about his education, is a result of his upbringing in the above-mentioned cultural environment and his familiarity with the culture of lodges and Sufism. At the same time, it seems that the poet is quite adept at using literary arts related to meaning and words.

Giriş

Her şair, bu mavi kubbede bir "hoş sada" bırakacak şiirler kaleme almayı ve ortaya koyduğu eserleriyle ölümünden sonra da hayırla yâd olunmayı temenni eder. Fakat zaman herkese bu imtiyazlı hakkı vermeyebilir. Bunda şairlik kudretinin, özgünlüğün ve geniş kitlelere ulaşabilmenin etkili olduğu düşünülse de kanaatimizce talihin daha büyük bir etkisi vardır. Yaşadığı dönemde ya şiirinin beğenilmemesi yahut taşrada bulunması sebebiyle şuara tezkirelerinde kendine yer bulamayan nice şairin, çoğu zaman ünük nüshalarla günümüze kadar ulaşan divan ya da mesneviler ile kendilerine Türk edebiyatı tarihinde bir bahis açtırabildiği

görülürken; tezkirelerde adlarından ve eserlerinden övgü ile bahsedilen pek çok şairin, birkaç şiir örneği dışında günümüze hiçbir eserinin ulaşmadığına sıkça tesadüf olunur. Bu yönleriyle edebiyatımızın “meşâhir-i mechûle”leri konumundaki şairlerin sayısı hiç de azımsanmayacak kadardır. Klasik Türk edebiyatının eserleri günümüze ulaşamayan “meşâhir-i mechûle”lerinden biri de XVI. yüzyıl Türk edebiyatının mümbit coğrafyalarından, Rumeli'nin “mecma'-ı şuarâ ve menba'-ı zürefâ”sı olarak bilinen Vardar Yenicesi'nden Garîbî-i Vardarî'dir. Bu çalışmada öncelikle Garîbî-i Vardarî'nin birincil kaynaklardan hareketle biyografisine yer verilecek; tezkirelerde, nazire ve şiir mecmualarında tespit edilen şiirleri bir araya getirildikten sonra bu şiirlerden hareketle şairin şiirleri, sanatı ve edebî şahsiyeti değerlendirilecektir.

1. Garîbî'nin Hayatı ve Edebî Şahsiyeti

Bir şairin hayatını ve edebî şahsiyetini ele alırken öncelikle onun yaşadığı dönemi ve muhiti göz önünde bulundurmak gerekir. Zira bir şairin edebî şahsiyeti, ancak o şairin içinden çıktığı kültür muhitine ve yaşadığı döneme göre şekillenir. Çünkü her edip, mensubu olduğu toplumun bir ferdi olarak “zamanın ruhu”nu içinde barındırır. Bu açıdan Garîbî-i Vardarî'nin biyografisini ve edebî şahsiyetini vermeden önce, şairin yaşadığı yüzyıldaki Vardar Yenicesi hakkında birtakım bilgiler vermenin onun edebî şahsiyetini tam manasıyla ortaya koyabilme noktasında son derece önemli olduğu kanaatindeyiz.

1.1. Bir Kültür Merkezi Olarak Vardar Yenicesi

Türk kültür ve edebiyatında önemli bir yere sahip olan Vardar Yenicesi, pek çok şair, âlim ve mutasavvıfın yetiştiği bir merkezdir. Bugün Yunanistan sınırları içerisinde yer alan Giannitsa olarak anılan Vardar Yenicesi, Kampania olarak isimlendirilen Büyük Makedonya ovasının kuzey kenarında, Paikon dağlarının güney etekleriyle daha güneyde bulunan ve bugün kısmen kurutulmuş sığ bir göl olan Yenice gölü arasında yer alır.¹ XIV. yüzyılda Evrenos Bey tarafından fethedilen Vardar Yenicesi'nin bir kültür ve edebiyat merkezi olmasında şüphesiz akıncılığın önemli bir etkisi olmuştur. Tezkire yazarları Âşık Çelebi ve Kınalızâde Hasan Çelebi tarafından “Mecma'-ı şuarâ ve menba'-ı zürefâ”² olarak tanımlanan bu kültür merkezi, aynı zamanda “gaziler ocağı ve ârifler durağı” olarak da bilinir. XVI. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı'nın siyasî alandaki en önemli gücü olan akıncılığın, aynı zamanda kültür ve sanatı besleyen önemli bir kaynak olduğu bilinmektedir.³ Nitekim Osmanlı devlet geleneğini örnek alan Rumeli akıncı beylerinin, pek çok şair, mutasavvıf ve sanatkârı etraflarında bulundurduğu; hatta beylerin bu bölgelerde gerçekleştirdikleri akınlardan elde ettikleri ganimetin bir kısmını akıncı gazilerle paylaştıkları; önemli bir kısmını ise bölgede bir kültürel alt yapı oluşturabilmek gayesiyle bilime ve sanata destek olacak işlere ve kişilere pay ettikleri ifade edilir.⁴ Böylesi bir kültür ortamında beylerin himaye ve desteğini alan Vardar Yenicesi şairleri için bir diğer önemli husus ise bölgede Şeyh Abdullâh-ı İlâhî'nin (öl. 1491) önderliğinde başlayan tasavvuf cereyanının, bu şehirde yaşayan şair ve ediplerin üzerinde yoğun etkisinin olmasıdır. Rumeli şairleri üzerine önemli çalışmalar yapmış olan Mustafa İsen bu etkinin şiir ve şair üzerindeki yansımaları şöyle açıklamaktadır: “Yeniceli herkesi tesiri altına alıp onlara temel tasavvufî bilgileri vererek belli bir şekle sokan bu akım, oradan yetişen şairlerin hemen tümünde görülen ortak özellikleri de onlara kazandıran ocak oluyordu. Şiire kadar yansıyan şekle ait titizlikten, daha açıkçası ‘âlem-i tekliften bile âzâde’ tavırlar, samimi ve derinliği olan bir ruh, hep yükseklerde gezen kayıt tanımayan aldırılmaz tavır, onların başlıca hususiyetidir.”⁵

¹ Machiel Kiel, “Yenice-i Vardar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 43 içinde (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 445.

² Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şuarâ*, Hz. Filiz Kılıç, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2018), 225; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, Hz. Aysun Sungurhan, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2017), 343.

³ Mustafa İsen, “Akıncılığın Türk Kültür ve Edebiyatına Katkıları” *Türkiye Günlüğü* 49 (1998): 293.

⁴ Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1997), 54; İsen, “Akıncılığın Türk Kültürü”, 293.

⁵ Mustafa İsen, *Usûlî Divânı*, (İstanbul: TYEKB Yayınları, 2020), 23.

Kültür ve sanatın bu derece desteklendiği bir coğrafyada bölgenin fethinden, elden çıktığı Balkan Savaşları'na kadarki dönemde Vardar Yenicesi'nden edebiyatımızda önemli bir yekûn tutacak sayıda şair yetişmiştir. Bu küçük Rumeli kasabası, şehzade sancağı olmaması, önemli ticaret yolları üzerinde bulunmaması ve medrese sayısı az olmasına rağmen, Osmanlı kültür coğrafyası içinde en çok şair yetiştiren yöreler sıralamasında pek çok büyük şehri geride bırakarak 15. sırada yer alır.⁶ Yine tezkirelere göre Vardar Yenicesi, Rumeli coğrafyasında yetişen şair sayısının yaklaşık %15'ine tekabül eden ve çoğu XVI. yüzyılda yetişmiş 21 şair çıkmıştır ki bu şairler şunlardır: 'Abdülganî-i Vardârî, 'Aşkî, Âgehî, Beyâzî, Derûnî, Garîbî, Günâhî, Hâfız Mahmûd Efendi, Hayâlî, Hayretî, Mehmed, Râzî Mahmûd, Râzî Yûsuf, Rûhî, Selmân / İllâhî, Sıdkî, Sırrî, Şânî, Tâbî, Usûlî ve Yûsuf-i Sîneçâk.⁷

1.2. Hayatı

XVI. yüzyıl tezkirelerinin hemen hepsinde adına yer verilen isimlerden olan Garîbî hakkında en ayrıntılı bilgiler, Kınalızâde Hasan Çelebi⁸, Bağdatlı Ahdî⁹ ve kendisini bizzat tanıyan iki isim Latîfî¹⁰ ve Âşık Çelebi¹¹ tarafından verilmektedir. Kaynaklara göre Garîbî'nin asıl adı Muhammed'dir.¹² Ne zaman doğduğuna dair bir bilgi yoktur fakat tezkire yazarlarının "ömrü vefa etseydi", "ecelden aman bulsaydı" ifadelerinden onun genç yaşta vefat ettiğini ileri sürmek mümkündür. Bu da Garîbî'nin en geç yüzyılın başlarında dünyaya geldiğine işaret etmektedir. Kaynaklar, III. Murad (saltanat yılları 1574-1595) devri şairlerinden Şânî'nin Garîbî'nin kız kardeşinin oğlu olduğunu belirtir.¹³ Bunun dışında onun ailesi hakkında hiçbir bilgi bulunmaz. Gençlik yıllarında tasavvufa meyleden Garîbî, önce İbrâhim Gülşenî'nin (öl. 940 / 1534) Yenice'deki müritlerinden Usûlî'ye (öl. 945 / 1538) daha sonra Konya'da Yûsuf-i Sîneçâk'a (öl. 953 / 1546-47) intisap ederek Mevlevî olur. Bir müddet Konya'da kalarak Mevlevîliğin adap ve erkânını öğrenen Garîbî, Anadolu'nun pek çok vilayetini gezdikten sonra Bursa'da Âşık Çelebi'nin yanında bir müddet bulunmuş daha sonra memleketine geri dönmüştür.¹⁴ Âşık Çelebi ve Kınalızâde, Garîbî'nin bir vesile ile geldiği İstanbul'da 954 / 1547 yılında vefat ettiğini belirtir.¹⁵

1.3. Edebî Şahsiyeti

Garîbî'nin edebî şahsiyetinin şekillenmesindeki en önemli müessirin -yukarıda özetle ifade etmeye çalıştığımız- Vardar Yenicesi'nde oluşan kültür muhiti olduğunu belirtmek gerekir. Böylesi bir muhitte doğup büyüyen Garîbî'nin eğitime dair kaynaklarda bilgiler bulunmamasına rağmen gençlik yıllarında tasavvufa meylederek önce İbrahim Gülşenî'nin (öl. 940 / 1534) Vardar Yenicesi'ndeki müritlerinden olan şair Usûlî'ye (öl. 945 / 1538) intisap edip Gülşenî; daha sonra Konya'da hemşerisi Yûsuf-i Sîneçâk'a (öl. 953 / 1546-47) intisap edip Mevlevî olduğu bilinmektedir. Bu bilgilerden hareketle onun tekke kültürüne aşına, tasavvuf adap ve erkânına vâkıf bir şahsiyet olduğunu ifade edebiliriz. Diğer taraftan Garîbî'nin tespit edebildiğimiz şiirlerinde zaman zaman tasavvufî şiirlere ve neşveye rastlanmakla birlikte onun, tam manasıyla mutasavvıf bir şair olduğunu söylemek mümkün değildir.

⁶ İsen, *Usûlî Dîvânı*, 18.

⁷ Ramazan Ekinci, "Osmanlı Kültür Merkezlerinden Vardar Yenicesi ve Tezkirelere Göre Vardar Yenicesi Şairleri" *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7/4 (2012): 1667.

⁸ Kınalızâde, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 634-635.

⁹ Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, haz. Süleyman Solmaz, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2018), 240.

¹⁰ Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2018), 387-388.

¹¹ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 689-690.

¹² Garîbî'nin adının Muhammed olduğu şu beyitte de açıkça görülmektedir: Pây-mâl eylemek **Garîbî** müdâm / Ey **Muhammed** güzellere hûdur (G2/5)

¹³ Kınalızâde, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 464; Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 193; Riyâzî Muhammed Efendi, *Riyâzî's-Şu'arâ* (*Tezkiretü's-Şu'arâ*), haz. Namık Açıkgöz, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2017), 190.

¹⁴ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 689.

¹⁵ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 690; Kınalızâde, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 634.

Devrinin mühim tezkire yazarlarının hemen hepsi, onun hak ettiği ilgiye mazhar olamadan bu dünyadan ayrılan başarılı bir şair olduğu görüşünde ittifak ederler. Yazdıklarından Garîbî'yi bizzat tanıdığı anlaşılan Latîfi onun, mal ve makama hiç önem vermeyen, daima eski kaftanlar ve yünden elbiseler giyen, garipler ve fakirler zümresinden derviş-sıfat ve ehl-i marifet bir zat olduğunu beyan ederek inciler saçan sözlerine herkesin itibar ettiğini; Anadolu şuarası içinde şöhret bulacak mühim şairlerden olması beklenirken devrin şartları gereği unutulduğunu belirtir.¹⁶ Kınalızâde ise Garîbî'nin ecelden aman bulabilseydi şiir dünyasının en meşhurlarından olacağını ifade ederek onun ne kadar maharetli ve ahenkli şiirleri olan bir şair olduğuna değinir.¹⁷ Âşık Çelebi ise Garîbî'nin gazel, kaside ve mesnevi nazım şekillerinde orijinal ve güzel manalar barındıran gönül yakıcı usta malî şiirler kalem aldığını; eğer ömrü vefa etseydi çok fazla eser verebileceğini ifade etmektedir.¹⁸ Ahdî ise onu mazmun bulmada mahir bir şair olarak görür ve şiirlerinin dönem şairleri arasında makbul ve meşhur olduğunu belirtir.¹⁹

Devrinde edebiyat mahfillerinde şiirleri okunan Garîbî'ye şöhretini kazandıran manzumeleri, lirik bir üslupla kaleme almış olduğu gazelleridir. Nitekim XVI. yüzyılın önemli isimleri olan Pervâne Bey ve Eğridirli Hacı Kemâl'in nazire mecmualarında Garîbî'nin gazellerine yer verilmesi, onun gazel vadisindeki şairlik gücünü tasdik eder. Şiirlerinde lirik bir söyleyiş benimseyen Garîbî'de zaman zaman veznin ve söyleyişin ikinci planda kaldığı görülür. Manzumelerindeki samimi his ve coşkun üslup, Garîbî'nin şiirine ayrı bir revnak katmakta, okuyucuyu şiir dünyasına çekmektedir.

Garîbî'nin sade bir dile sahip olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Hatta yer yer dilinin külfetli olduğu, izafet terkiplerine fazlasıyla yer verdiği görülmektedir. Bu terkipler çoğunlukla iki kelimedenden meydana gelmekle beraber zincirleme terkiplerin sayısı da az değildir. Fakat şiir tekniği açısından başarılı bir şair olduğu aşikârdır. Bunda şairin Arapça ve Farsçaya hâkim oluşunun bir etkisi olsa gerektir. Garîbî'nin Mollâ Câmî'nin bir gazeline yazdığı tahmis (M3), onun Farsçaya ne kadar hâkim olduğunu göstermektedir.

Tezkirelerde güzel gazellerinin yanı sıra Garîbî'nin tarih düşürmede de son derece başarılı olduğu belirtilir. Nitekim gençlik dönemlerinde yazdığı bir hiciv sebebiyle davalık olduğu bir meseleye ve Siroz'da Çataloluk denilen yaylakta yapılan bir çeşmeye tarihler düşmüştür.²⁰

2. Muhteva Açısından Garîbî'nin Şiirleri

2.1. Garîbî'nin Nazirelerine²¹ Bir Bakış

Pervâne Bey Mecmuası'nda²² bulunan Ahmed Paşa, Necâtî Bey (2), Sabâyî, Visâlî, Leâlî, Revânî (2), Kandî, Şemsî, Sâkî, Lamiî (2), Rûhî, Fasîhî, Şevkî, Mesîhî, Kemâl Paşa-zâde,

¹⁶ Latîfi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 387-388.

¹⁷ Kınalızâde, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 634.

¹⁸ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 1633.

¹⁹ Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 240.

²⁰ Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 240; Kınalızâde, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 634.

²¹ XVI. yüzyıl nazire mecmualarında Garîbî-i Vardarî'ye ait olduğunu düşündüğümüz 20 şiir bulunmaktadır. Bu nazirelerin 17'si Eğridirli Hacı Kemâl'in *Câmîü'n-Nezâir*'inde, 2'si *Pervâne Bey Mecmuası*'nda biri ise 16. yüzyıl şairlerine ait nazireleri ihtiva eden isimsiz bir nazire mecmuasında "Nazîre-i Garîbî" başlığıyla yer almaktadır. Her ne kadar söz konusu başlıklarda Garîbî-i Vardarî'yi diğerlerinden ayırtıracak bir ibare bulunmasa da bu şiirlerin gerek dil, kelime kadrosu, vezin kullanımı gibi üslup özellikleri gerekse tarihî veriler açısından Garîbî-i Vardarî'ye ait olması gerekir. Nitekim Garîbî-i Vardarî'yi bizzat tanıyan Âşık Çelebi ve Kınalızâde'nin tezkirelerinde şaire ait gösterilen "âteş" redifli gazelin aynı zamanda *Pervâne Bey Mecmuası*'nda yer alması Garîbî-i Vardarî'nin XVI. yüzyıl nazirecilik geleneği içerisinde kendini ispat etmiş bir şair olduğuna, adının önemli nazire mecmualarına kaydedilecek kadar tanındığına işaret etmektedir. Bu sebeple hem-asr olduğu müellif ve müretteplerin nazire yahut şiir mecmualarında, Garîbî-i Vardarî'nin -diğer şairlerce de beğenilen- şiirlerine yer vermesi beklenen bir durumdur. Ayrıca söz konusu şiirler yüzyılın diğer Garîbî mahlaslı şairlerinin şiirleri ile de karşılaştırılmış ve aralarında herhangi bir illiyet bulunamamıştır. Bu yüzden söz konusu şiirlerin tamamı Garîbî-i Vardarî'ye nispet edilmiştir.

²² Mecmua üzerine hazırlanan doktora tezi için bk. Kamil Ali Gıynaş, "*Pervâne Bey Mecmuası (İnceleme-Metin)*" (Doktora Tezi, Bozok Üniversitesi 2013).

Ferrûhî, Muîdî, Mihrî, Matemî, Rızâyî, Muhibbî (3), Şükrî, Usûlî, Hayâlî, Nevâyî, Nazmî, Figânî, Haydâr, Meylî (2), Gedâyî, Şefî'î, Merdî, Sürûrî, Rahmî ve Niyâzî'ye ait 47 adet “âteş” redifli gazelden biri de Garîbî'ye aittir. *Pervâne Bey Mecmuası*'nda görüleceği üzere “âteş” redifi, şairlerin hislerini anlatmak için farklı yüzyıllarda farklı şairler tarafından kullanılan bir redif olmuştur. Tıpkı XVIII. yüzyılda Şeyh Gâlib tarafından en güzel ve en zarif örneklerinden birinin verildiği “âteş” redifli gazel gibi. XVI. yüzyılda “âteş” redifiyle bir nazire kaleme alan Garîbî, bu naziresinde, ateşin âşık ve sevgili bağlamında uyandırdığı çağrışımlara değinmiş ve aşk ateşine yanan âşığın hâlini zıtlıklar, telmih, mübalağa ve benzetmeler vasıtası ile anlatmıştır. Gazelde âşığın yangını izale etmek için okunup üflenen dualar âşığın yangını daha da artırmakta, sevgilinin yanağı, beyaz ve kırmızı renkleri ile iki zıt unsur olan su ile ateşin birlikteliğine zemin hazırlamaktadır. Âşıklık yanan ateşe düşmektir ve bu aşk ateşiyle yanmak da sevgili uğruna bir imtihan vermektir. Gazelde bir telmih unsuru da olan ateş, Musa'ya Eymen Vadi'sinde görünen tecelli ateşi olarak karşımıza çıkmaktadır:

Bahâr-i şevkde ezhâr gül-gûn oldu Mûsâ'ya
Dıraht-i vâdî-i Eymen'den oldukda 'ayân âteş (G13/3)

(*Eymen Vadisi'ndeki ağaçtan ateş ayan olduğu vakit şevk baharında çiçekler Musa'ya gül renkli göründü.*)

Pervâne Bey Mecmuası'nda Garîbî'ye ait bir başka nazirede ise kelime ve söz oyunlarının, telmih, mübalağa ve benzetme sanatlarının güzel örnekleri görülmektedir. Sevgilinin güzelliği için Yûsuf-ı meh-çihre tamlaması; âşığın akıttığı gözyaşları içinse Nuh Tufanı hatırlatılarak telmihler yapılmaktadır. Âteş redifli gazelinde olduğu gibi bu gazelde de şair, zıt unsurlar (mescit-meyhane; mukrî-sâkî; salât-sabûh) üzerinden içinde bulunduğu ruh hâlini anlatmaktadır:

Mescid ü mey-hâneden her subh idüp bana sadâ
Mukrî eydür es-salât ü sâkî eydür es-sabûh (G1/4)

(*Her sabah mukrî, mescitten 'es-salât' diyerek ve sâkî, meyhaneden 'es-sabûh' (içki) diyerek bana seslenir.*)

Bir başka nazire mecmuasında²³ ise Garîbî, Bâkî'nin;

Her kaçan gönlüme fikr-i ârız-ı dil-ber düşer
Gûyiyâ mir'âta aks-i pertev-i hâver düşer²⁴

beytiyle başlayan “düşer” redifli gazeline yazdığı bir nazire bulunmaktadır. Bu gazelinde şair, sevgilinin yanağının parlaklığı ile dünyayı aydınlatan güneşin nuru arasında bir benzerlik kurarak manzumesine başlar. Sevgilinin saçı ile devlet kuşu olarak bilinen Hüma kuşu arasında da ilgi kurularak tenasüp ve söz oyunları sevgili yüceltilir.

Şâh-ı 'âlemdür Hümâ-yı kâkül-i dil-dârdan
Bir kulun kim üstine zıll-i hümâyûn-fer düşer (G10/3)

(*Sevgilinin saçının Hüma'sının padişahlık nurunu taşıyan gölgesi, kimin başına düşerse o âlemin padişahıdır.*)

Yapılan inceleme ve karşılaştırmalar sonucunda Garîbî'ye ait olduğu tespit edilen en fazla nazire, Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiü'n-Nezâir*²⁵ adlı nazire mecmuasında yer almaktadır. Bu

²³ Mecmua üzerine hazırlanan yüksek lisans tezi için bk. Elif Ezgi Kara, “İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 9940 Numarada Kayıtlı Nazire Mecmuası (2^a-62^b) İnceleme-Çeviriyazılı Metin” (Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, 2019), 168.

²⁴ Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, (Ankara: TDK Yayınları, 2011), 174.

²⁵ Mecmua üzerine hazırlanan doktora tezi için bk. Yasemin Ertek Morkoç, “Eğridirli Hacı Kemal'in Camiü'n-Nezâir'i: Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme” (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi 2003).

mecmuada Garîbî'ye ait 17 nazire bulunmaktadır. Bu nazirelerde, divan şiirinin geleneksel muhtevasının güzel örnekleri, ince ve zarif bir söyleyişle dile getirilmiştir.

Âlemin serveri olarak tanımlanan sevgilinin cihan sultanlarının bile sultanı olduğu söylenerek yukarıdaki beyitte olduğu gibi sevgili yüceltilmiştir:

Bugün dilber ki 'âlem serveridür
Cihân sultânı anun çâkeridür (G3/a)

(Sevgili, bugün âlemin reisidir. Cihan sultanı bile onun kulu kölesidir.)

Onun yanağı, telmih ve teşbih vasıtasıyla âyine-i İskender ile eşleştirilmiştir:

Görinür gaybdan cânlar ruhunda
Meger âyîne-i İskenderî'dür (G3/2)

(Gayb âleminden canlar, onun yanağında görünür. Sanki onun yanağı İskender'in aynasıdır.)

Sevgilinin güzellik unsurları bir başka beyitte hat sanatı ile ilgili unsurlar ve bu unsurlarla kurulan teşbihler (sevgilinin ayva tüyleri-gubari yazısı; saçları-tuğra) kullanılarak şu şekilde anlatılmıştır:

Yazdı gubârî hattile çün hüsn nâmesin
Zülfini çözdü üstüne ya'nî nişân çeker (G7/3)

(Sevgili, güzellik mektubunu gubari hat ile yazdı. Üstüne saçlarını çözererek sanki güzellik mektubuna tuğra çekti.)

Sevgilinin yanağındaki benini, etrafını ejderhadan muhafızların beklediği bir hazineye benzeten Garîbî, Hâfız (1. Allah'ın esmasından biri; 2. Koruyan kişi) kelimesi ile tevriye sanatının da güzel bir örneğini vererek açık istiare vasıtası ile sevgilinin beni yerine hâce-i hindû ifadesini; saçları yerine ejderha kelimesini kullanmıştır:

Hâce-i hindû için genc üzre fâriğ bitmesün
Her yana Hâfız komuşdur ejdehâsın dostun (G17/4)

(Sevgilinin bir hazineyi andıran yanağındaki siyah beni yalnız kalmasın diye Allah, onun her tarafına ejderhalar koymuştur.)

Bu minvaldeki bir başka beyitte de sevgilinin saçları ile bu kez siyah karga arasında ilgi kurulmuştur. Eskiden bağ, bostan gibi meyve ve sebze yetiştirilen yerlere diğer kuşların girmemesi için karga ölüsü ya da karga kanadı asılmış.²⁶ Bu halk inanışında hareketle Garîbî şu beyti terennüm eder:

Cân murgını korutmağ için dâne-i hâlün
Pâyından asar iki yana zâğ-ı siyâhî (G26/2)

(Yanağındaki benin, gönül kuşunu korkutmak için iki yana ayağından siyah karga asar.)

Garîbî'nin nazirelerinde âşıklık hâli ise birbiriyle benzer söylemleri barındıran aşağıdaki beyitlerde şöyle özetlenir:

Dilde gam dîdede nem cânda heves başda belâ
Geçirür 'âşık olan 'ömrünü bu hâlet ile (G24/5)

(Âşık olan kişi gönlünde gam, gözünde yaş, canında heves ve başında bela ile ömrünü geçirir.)

Kime kim şol serv-i kadd ü lâle-had dilber gerek
Başda sevdâ gözde âb u sînede âzer gerek (G15/1)

²⁶ H. İbrahim Demirkazık, "Divan Şiirinde Karga" *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 24 (2011): 151.

(Kime o servi boylu, lale yanaklı sevgili gerek ise onun başında seveda, gözünde su, sinesinde ateş gerektir.)

Âşıklık yolunda yoldaşı gam olan âşık için sevgili yüzünden çekilen eziyetler onu mutlu eden hâllerdir:

Şol kişi kim hicrûn ile kendüyi bî-gam tutar
Gönlünü her dem gam-ı 'aşkunla ol hurrem tutar (G4/1)

(Âşık kişi kendini sevgilisinin ayrılığı ile üzmez / gamsız tutar; çünkü o gönlünü sevgilinin gamıyla mutlu eder.)

Âşık, sevgilinin saçlarına tutulalı beri korku ile ümit arasında bir hâl içerisinde. Havf ve reca manevi hâllerdir ve tasavvufta bu iki hâlin dengeli olması esastır. Nitekim havf ve recâ hâllerini "...bir kuşun iki kanadına benzeten sûfiler biri olmadan diğersinin işe yaramayacağını, kulun bu iki hâl arasında (beyne'l-havf ve'r-recâ) bulunması gerektiğini"²⁷ ifade etmişlerdir. Âşığın gönlü bu iki hâl içerisinde sevgilinin arzusuyla muzdariptir. Çünkü gönül, sevgilinin saçlarına takılıdır ve saç çokluğu, karmaşıklığı dolayısıyla kesrettir. Âşık kesrette olduğu için korkmaktadır ama bir o kadar da vahdete (yüze) yakın olduğu için ümitlidir:

Dil muztarib hevân ile havf u recâdayuz
Teslîm ideli zülf eline ihtiyârımız (G12/3)

(Âşık, iradesini sevgilinin saçlarına teslim edeli beri gönül, sevgilinin arzusu ile muzdarip, korku ve ümit arasında bir hâldedir.)

Ney gibi zayıf, kuru bedeninden çıkan seslerin âlemi kapladığını söyleyen şair, hüznünün çokluğunu bu benzetme ile dile getirir:

Benüm bu firkat içinde delindi ney gibi bağrum
Sadâlar toldı 'âlemde benüm bu süz u zârımdan (G18/6)

(Bu ayrılık içerisinde benim bağrum ney gibi delindi. Âlem benim ağlamam ve inlememle doldu.)

2.2. Garîbî'nin Gazellerine Bir Bakış

Yapılan araştırmalar neticesinde Garîbî'ye ait 26 gazel tespit edilmiştir. Bu gazellerden birisi nazım türü olarak naat türünün özelliklerini göstermektedir. "Yâ Resûla'llâh" redifinin kullanıldığı gazelde peygamber sevgisi coşkunu bir üslupla anlatılmıştır. Zira yüce yaratıcının övgüsüne mazhar olmuş peygamber, övgülerin en güzeline de layıktır:

Sen ol zât-ı sitâyîş-gerde-i Hallâk-ı 'âlemsin
Buna şâhid yeter hulk-ı 'azîmün yâ Resûla'llâh (G21/2)

(Yâ Resûlallâh, sen âlemin yaratıcısı tarafından övülmüş öyle bir zatsın ki senin yüce ahlâkın buna şahit olarak yeter.)

Gazellerinde sanatlı söyleyişin seçkin örneklerini veren Garîbî, aşağıdaki beyitte benzetmeler vasıtasıyla iki mısra arasında paralellik kurarak leff ü neşr sanatının güzel bir örneğini de icra etmiştir. Sevgilinin dudağı hayat bahşeden âb-ı hayât ile dudağın kenarındaki uçuklar da su yüzeyinde görülen hava kabarcıkları ile ilişkilendirilerek sevgilinin güzellik unsurları tasvir edilmiştir:

Dirilüpdür sanasun âb-ı hayât üzre habâb
Leb-i dildârda yir yir görinen tebhâle (G22/4)

²⁷ Süleyman Uludağ, "Recâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 34 içinde (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 502.

(Sevgilinin dudağında yer yer görünen uçuklar sanki âb-ı hayat üzerinde toplanmış hava kabarcıkları gibidir.)

Garîbî, mecazî aşk söyleminin ötesine geçerek gazellerinde yer yer tasavvufî aşkı terennüm etmiştir. “Mâyil degilüz” redifli gazeli de baştan sona tasavvufî söylemin etkili olduğu bir manzume olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazelin ilk beytinde dünyanın geçiciliği dile getirilirken dünya bir koca kariya benzetilerek mert olanın ona meyil vermeyeceği anlatılır:

Zâl-i dünyâ ile biz ülfete mâyl degilüz
Ya'nî merdânelerüz 'avrete mâyl degilüz (G11/1)

(Kocamış dünya ile muhabbete meyilli değiliz. Yani biz merdaneleriz bu koca kariya meyilli değiliz.)

Şair, kesret âlemi olan bu dünyada, vahdeti yani Hakk'ı ve onun tecellilerini temaşa ettiğini ifade ederek ancak arif kişilerin bu temaşayı gerçekleştirebileceğini söyler:

Âlem-i vahdeti kesrette temâşâ iderüz
Ârifüz zâviye-i uzlete mâyl degilüz (G11/2)

(Vahdet âlemini kesrette seyrederez. Zira biz arifiz yalnızlık dergâhına meyilli değiliz.)

Sevgilinin yanağı vahdettir ve şair, sevgilinin yanağında Hakk'ın güzelliğini gördüğünü belirtirken sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri ve siyah benin vahdeti gölgeleyen kesret olduğunun bilincinde olduğunu da ifade eder:

Hüsn-i zâtı görürüz 'ârız-ı dildârda biz
Hat u hâl ile olan hâlete mâyl degilüz (G11/4)

(Zatının güzelliğini sevgilinin yanağında görürüz. Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri ve benin hâllerine meyilli değiliz.)

2.3. Garîbî'nin Musammatlarına Bir Bakış

Yapılan incelemelerde Garîbî'nin biri Farsça olmak üzere 2 tahmisi ve bir terciibendi tespit edilmiştir. Tahmisler, Nev'î ve Molla Câmî'nin gazellerine yapılmıştır. 5 bentten oluşan terciibendinde şair, nasihat üslubuyla insanın gaflet uykusundan uyanıp hakikat yolunu tutması gerektiğini söyler ve manzume boyunca dünyanın geçiciliğinden bahsederek nefsin isteklerinden, dünyevi heves ve arzularından uzak durmayı öğütler. Her bendin sonunda tekrarladığı

Gâfil olma be gönül âgâh ol
Geç hevâdan gele 'abdullâh ol
vasita beytinde de bu öğüdü vurgular. Manzumenin son bendinde bunun bir nasihat olduğunu ifade eder:

Sana şimden girü 'izzet iderin
Yirüni hâne-i 'uzlet iderin
Geydürüp başuna tâc-ı 'aşkı
Ben seni şâh-ı muhabbet iderin
Hem Garîbî'yle seni hem-dem idüp
Sâlik-i râh-ı hakikat iderin
Senün ile bugün el bir idüben
Pîr-i ehl-i Hak'a hıdmet iderin
Hâb-ı gafletden uyan bî-çâre
Gözün aç sana nasihat iderin
Gâfil olma be gönül âgâh ol
Geç hevâdan gele 'abdullâh ol (M1/V)

Bu nasihat üslubu sadece terciibentte değil Garîbî'nin muhtelif beyitlerinde de dikkat çekmektedir. Şair, dünyanın, ömrün, maddi güzelliklerin fena bulmasını manzumelerinde yer yer şu şekilde konu edinir:

Gel bu ömri hoş görelüm ey nigâr elden çıkar
Sürelüm devrânımız kim rûzgâr elden çıkar (G6/1)

(*Ey güzel, gel bu ömrü hoş geçirelim zira bu ömür kaybolur gider. Devranımızı sürelim zira zaman hızla akar.*)

Gurre olup hüsnüne aldanmagıl bu 'ömre kim
Çün binâ muhkem degildür pâydâr elden çıkar (G6/3)

(*Güzelliğine güvenip bu geçici ömre aldanma. Çünkü bu bina sağlam değildir, kalıcı olan da [bir gün] elden çıkar gider.*)

2.4. Garîbî'nin Şiirlerinde Deyimler, Halk Söyleyişleri ve Söz ile İlgili Unsurlar

Garîbî'nin tespit edilen şiirleri dikkate alındığında İstanbul Türkçesinin hususiyetlerini şiirinde kullandığı söz ve anlam ile ilgili sanatlara şiirlerinde fazlaca yer verdiği ve halk deyimlerine yeri geldikçe başvurduğu görülmektedir. Manzumelerde söz ile ilgili sanatlardan aynı kökten türemiş kelimelerin bir arada bulunması sanatı olan iştikak sanatının güzel örnekleri görülmektedir:

Feth-miftâh-fütûh:

Ey kemân-ebîrû neden miftâh okur tîrüne rûh
Bulmasa anunla kufl-i bâb-i dil feth ü fütûh (G1/1)

(*Ey keman kaşlı sevgili, gönül kapısının kilidi açılmazsa can, neden senin kirpik oklarına miftah [besmele] okur.*)

Nâsîh-nasûh:

Yûsuf-i meh-çehreler mihrinden ey şeyh-i 'azîz
İtmezem tevbe bana olursa ger nâsîh nasûh (G1/3)

(*Ey aziz şeyh, nasihat verenler uyarsa da ben o ay yüzlü Yusuf'a [benzer] güzellerin sevgisinden tövbe etmem, asla vazgeçmem.*)

Garîbî'nin manzumelerinde kullandığı deyimlere sadece birkaç örnek vermekle iktifa ediyoruz:

Can vermek:

Ey tabîb ol gözi bîmâr güzel hastesiyüz
Ölmege cân virürüz sıhhate mâyil degilüz (G6/3)

(*Ey tabip, biz o mahmur bakışlı sevgilinin hastasıyız. Ölmeye can atarız, sıhhate meylimiz yoktur.*)

Gönül almak, âteş almak:

Gelüp gönlüm alup bir lahza ârâm itmedi gitdi
Garîbî sanki geldi almağa ol dil-sitân âteş (G13/7)

(*Garîbî, o gönül alıcı sevgili gelip gönlümü alup bir an bile dinlenmeden gitti. O, sanki ateş almaya geldi.*)

Yüz sürmek:

İzinün tozına yüz sürmek hezârân yegdürür
Bana dünyâ-yı denîde izz ü mâl ü câhdan (G19/4)

(Sevgilinin ayağının tozuna yüz sürmek, bana bu alçak dünyanın mal, mülk, izzet ve şerefinden binlerce kez yeğdir.)

Garîbî'nin manzumelerinde günlük dilde kullanılan deyimlerin yanı sıra Mevlevî kültüründe yer alan ve manzumelere bu yönde anlam katan kalıplaşmış ifadelere yer verdiği tespit edilmiştir. Kendisi de bir Mevlevî olan şair, “çarh vurmak”²⁸ ve “dem tutmak”²⁹ ifadelerini şiirlerinde kullanmaktadır:

Dil nice çarh ura kim ‘aşkun semâ’ında şehâ
Nâle-i ‘uşşâk ile her demde anı dem tutar (G4/5)

(Ey sevgili! Gönül âşıkların inlemesiyle her an dem tutarak daha ne zamana kadar da aşkın sema’ında çarh vursun?)

3. Şekil Açısından Garîbî'nin Şiirleri

3.1. Vezin

Yapılan incelemelerde Garîbî'nin şu an için tespit edilen 31 manzumesinde 5 ayrı bahirden 9 farklı aruz kalıbı kullandığı belirlenmiştir. Bunlar klasik Türk edebiyatı şairleri tarafından yaygın olarak kullanılan aruz kalıplarıdır. Garîbî'nin manzumelerinde en çok kullandığı vezinler Remel bahrinin fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün (13) ve Muzârî bahrinin mef‘ûlü / fâ‘ilâtü / mefâ‘ilü / fâ‘ilün (7) kalıplarıdır. Bu vezinler dışında Garîbî'nin şiirlerinde kullanmış olduğu vezinler ve sayıları şu şekildedir:

Bahirler	Vezin	Şiir Numaraları	Sayı
Bahr-i Remel	1. fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün	G11, G14, G22, G24, K1, F5	6
	2. fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün	G1, G4, G6, G8, G10, G15, G16, G17, G19, G20, F1, F2, F6	13
	3. fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün	M1	1
Bahr-i Hezec	4. mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün	G13, G18, G21	3
	5. mef‘ûlü / mefâ‘ilü / mefâ‘ilü / fe‘ülün	G5, G23, G26	3
	6. mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / fe‘ülün	G3	1
Bahr-i Muzârî	7. mef‘ûlü / fâ‘ilâtü / mefâ‘ilü / fâ‘ilün	G7, G9, G12, G25, M3, F3, F4	7
Bahr-i Cedid	8. fe‘ilâtün / mefâ‘ilün / fe‘ilün	G2, K2	2
Bahr-i Müctes	9. mefâ‘ilün / fe‘ilâtün / mefâ‘ilün / fe‘ilün	M2	1

Tablo 1: Tespit Edilen Şiirler, Kullanılan Vezinler ve Sayıları

Tabloda görüleceği üzere Garîbî, şiirlerinde klasik Türk edebiyatı şairlerince sıkça kullanılan aruz kalıpları etrafında dönmüştür. Elde çok az şiiri olmasına rağmen manzumelerdeki edadan Garîbî'nin vezin noktasında çağdaşları Bâkî, Hayâlî, Fuzûlî... gibi şairlere nazaran çok başarılı olmadığını belirtmek gerekir. Aşağıya aktarılan beyitler Garîbî'nin vezni güzel kullandığı beyitlere örnek olarak zikredilebilir:

Bugün dilber ki ‘âlem serveridür
Cihân sultânı anun çâkeridür (G3/1)

²⁸ Daire oluşturacak şekilde dönmek, sema’ yapmak manasında kullanılır. Mevlevî semâzenlerinin dönüşlerine çarh urmak denir. Cemal Kurnaz, “Çarh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 8 içinde (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 229.

²⁹ Türk musikisinde ses veya çalgı ile yapılan serbest (irticâli) icra esnasında, yaylı veya üfleli bir sazın sürekli yahut aralıklı olarak soliste okuduğu ya da çaldığı makamın güçlü veya durak perdelerini basarak eşlik etmesine dem tutmak denilir. Nuri Özcan, “Dem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 9 içinde (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 148.

Cân zülfün ucundan delirüp gözde gönülde
Gâh âteş ile oynar u geh âb ile oynar (G5/5)

Olur güm cân ü dil yandursa cismüm nâgehân âteş
Varur yağmâya nakdi kande yaksa bir dükân âteş (G13/1)

Cân u dil bağrum bigi yandı figân u âhdan
Men' ideli nergis-i mestün temâşâ-gâhdan (G19/1)

Garîbî'nin, çağdaşlarına nazaran, şiirlerinde imale-i maksureye daha fazla müracaat ettiği görülür. Yine dönemin büyük şairlerinde de çoğu zaman görülen sonu "î" ile biten kelimelerde zihaf yapma âdeti ve kontraksiyon (ünlü düşmesi) Garîbî'nin şiirlerinde de sıkça tesadüf olunan aruz uygulamalarındandır:

Dil nice çarh ıra kim 'aşkun semâ'mda şehâ
Nâle-i 'uşşâk ile her demde anı dem tutar (G4/5)

Getürseyidi hicr yili bana ol şehriyârumdan
'Înâyet irüben Hak'dan müyesser vasl-ı yâr olsa (G18/5)

Beni hicv itdi diyü da'vî idüp bir ebleh
Kâdiya varup eyitdi ki sicillât ile (K1/1)

Neşr itme haste cismini yâ Rab Garîbî'nün
Haşr olmadın o fitne-i âhir zamân ile (G25/7)

Dil k'anun 'aşkıyla âbâd oldı vîrân olmasun
Cân k'anun derdiyle mûnis oldı dermân olmasun (G20/1)

Gör hayâlünü ne çâpûkdür gider dild'eglenür
Gamzenün her dem hadengine siper sînem tutar (G4/6)

Diğer taraftan şairin imale-i memdudeyi, beytin anlam ve ahengine hizmet edecek şekilde son derece başarılı kullandığını da ifade etmek gerekir:

Allar giymiş tonanmış bezme gelmişdür şarâb
'Aklını bezm ehlinün âl ile almışdur şarâb (F1)

Hâb içre görcegiz vuslatunun sohbetini
Âh idüben dil yine ney gibi nâlân iniler (G8/4)

3.2. Kafiye ve Redif

Klasik Türk şiirinde şiirin ses değerinin yanı sıra anlam dünyasını da zenginleştiren bir yönü olan kafiye ve redif, Garîbî'nin manzumelerinde son derece önem verdiği hususlardandır. Şiirlerinde redife sıkça yer veren Garîbî, şimdilik tespit edebildiğimiz beyit esaslı 31

manzumesinin sadece 6'sını gayr-i müreddef kaleme almıştır. Geri kalan 25 manzumenin 7'sinde redif ek hâlinde, 14'ünde kelime hâlinde, 5'inde ise ek ve kelime ya da kelime grupları hâlinindedir. Garîbî'nin manzumelerinde kullandığı redifler, mana ve ahenk açısından şairin söyleyişine önemli katkılar sunmaktadır. Şairin çoğu şiirinin dönemin önemli nazire mecmualarına geçmiş olması, onun bu husustaki başarısını göstermektedir. Bu bakımdan eldeki çok az sayıdaki şiirine bakarak bile Garîbî'nin kafiye ve redifi kullanma açısından çağdaşlarından geri kalmadığını ve bu hususta son derece başarılı olduğunu belirtmek gerekir. Garîbî'nin şu an için tespit edebildiğimiz şiirlerinde kullandığı redifler şunlardır:

Ek Hâlinde: -dur (2), -idür, -ımız, -umdan, -dan, -ı/î,

Kelime Hâlinde: tutar, ile oynar, elden çıkar, çeker, iniler, âteş, gerek, olmasun, ile (3), gibi, olur gider, tîr.

Ek ve Kelime Hâlinde: -e mâyl degilüz, -um yok, -asın dostun, -ün yâ Resûla'llâh, -mişdür şarâb

Şiirin en önemli ses enstrümanı olan kafiye de şiirlerinde başarıyla kullanan Garîbî, belirleyebildiğimiz manzume sayısının azlığına rağmen kafiye kusurlarına düşmeden, bütün kafiye çeşitlerine başarılı örnekler vermiştir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Garîbî'nin en çok kullandığı kafiye, 19 manzumeyle kafiye-i müreddefedir. Sayı bakımından onu takip eden kafiye çeşidi ise 11 şiirle kafiye-i mücerrededir. Manzumelerin kafiye çeşitlerine göre dağılımı şu şekildedir:

Kafiyesi	Kafiye Çeşidi	Şiir Numarası	Manzume Sayısı	
Kafiye-i Mürekkebe	Kafiye-i Müreddefe	Ridf-i Elifî	G5, G6, G7, G8, G12, G13, G14, G18, G19, G20, G22, G23, G25, G26, K1, F4, F6	16
		Ridf-i Yâyi	G9, G16, G21	3
		Ridf-i Vâvî	G1	1
	Kafiye-i Müessesese	M2/IV	1	
	Kafiye-i Mukayyede	M3/VII	1	
Kafiye-i Mücerrede	Kafiye-i Mücerrede	G2, G3, G4, G10, G11, G15, G17, G24, F1, F2, F5	11	

Tablo 2: Manzumelerin Kafiye Çeşitlerine Göre Dağılımı

4. Garîbî'nin Şiirleri

Kütüphane katalogları, envanteri çıkarılmış mecmualar, tezkireler ve ilmî çalışmalar taranmak suretiyle kaynaklarda Garîbî-i Vardarî'ye ait 26 gazel, 2 tahmis, 1 terciibent, 2 kıta, 6 fert tespit edilmiştir. Bu manzumelerin bir kısmı mecmualar üzerine yapılan çalışmalardan hareketle bir kısmı ise kütüphane kataloglarında yapılan taramalarla tarafımızca belirlenmiştir. Tüm şiirler belirlendikleri esere atıfta bulunularak gösterilmişse de söz konusu çalışmalarda okuma hatalarının önüne geçebilmek gayesiyle ilgili yazma eserlerden hareketle şiirler Latin harflerine yeniden aktarılmış, metinler arasındaki farklılıklara ayrıca işaret olunmamıştır. Şiirler Latin harflerine aktarılırken yarım transkripsiyon kullanılmış, şiirlere şiir ve beyit numarası verilip her manzumenin başına vezni eklenmiştir. Manzumeler Gazeller, Musammatlar, Kıtalar ve Müfredat olmak üzere başlıklara ayrılmış; gazeller kendi içinde revî sırasına uygun olarak tarafımızca sıralanmıştır.

GAZELLER**1**³⁰

(Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün)

1. Ey kemân-ebrû neden miftâh okur tûriine rûh
Bulmasa anunla kufl-i bâb-i dil feth ü fütûh
2. Yûsuf-i meh-çehreler mihrinden ey şeyh-i 'azîz
İtmezem tevbe bana olursa ger nâsih -nasûh
3. Yâ derûn-i âteşînümden birûn oldı sirişk
Yâ meger tennûrdan cûş eyledi tûfân-ı Nûh
4. Mescid ü mey-hânededen her subh idüp bana sadâ
Mukrî eydür es-salât ü sâkî eydür es-sabûh
5. 'Aksini âyîne-i zihnümde ol hûrun görüp
Ey **Garîbî** kendü şeklini tasavvur kıldı rûh

2³¹

(Fe'îlâtün / Mefâ'îlün / Fe'îlün)

1. Hâk-i 'anber hevâ-yı hoş-bûdur
Kûy-ı yârın güzelliği budur
2. Hûn-ı mazlûm u eşk-i 'âşık ile
Kûyının râhı la'l u lü'lü'dür
3. Âh şâhım firâkıla ölenin
Meşhedi taşlarında yazudur
4. Dil-i şeydâ gamınsız eglenmez
Koyamaz iki yârin usludur
5. Pây-mâl eylemek **Garîbî** müdâm
Ey Muhammed güzellere hûdur

3³²

(Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün)

1. Bugün dilber ki 'âlem serveridür
Cihân sultânı anun çâkeridür
2. Görinür gaybdan cânlar ruhunda
Meger âyîne-i İskenderî'dür
3. Kamer nûr almağ için gün yüzünden
Felekde cân u dilden müşterîdür
4. Din ana kesmesün cevri cândan
Mahaldür lutf u ihsânun yeridür
5. Hayâle câmi' ola n'ola gönlüm
Hatîbî 'aşk anun cân minberidür
6. Demâdem hüznü def' itmege dilden
Gelüp insânlığ iden ol perîdür
7. **Garîbî** nazmı dürr olduğu bu kim
Ma'ânî ehliidür hem cevherîdür

³⁰ Kamil Ali Gıynaş, *Pervâne Bey Mecmuası*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2017), 502.³¹ Sema Kölemen, "Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962 Numaralı Mecmua (247^a-324^b)" (Yüksek Lisans Tezi Cumhuriyet Üniversitesi, 2011), 130.³² Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 365.

4³³

(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

1. Şol kişi kim hicrün ile kendüyi bî-gam tutar
Gönlünü her dem gam-ı 'aşkunla ol hurrem tutar
2. Fıtn-e-i kaşun[la] yâ bu sihr-i gamzen kim yüzün
Hüsn gencin saklamağ için iki arkam tutar
3. Zülfüne cân vireli gönlüm figân u âh ile
İşiden çeşm-i siyeh-puşun bigi mâtem tutar
4. Derdüne bilsem tahammül itmeyüp âh eyleyen
Sînesin esrâr-ı aşka sanasın mahrem tutar
5. Dil nice çarh ura kim 'aşkun semâ'ında şehâ
Nâle-i 'uşşâk ile her demde anı dem tutar
6. Gör hayâlünü ne çâpûkdür gider dild'eglenür
Gamzenün her dem hadengine siper sînem tutar
7. Bu **Garîbî** bir hayâl oldı gamundan bî-karâr
Çeşm-i sayyâdun kemendin zülfün atup nem tutar

5³⁴

(Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün)

1. Dil 'ârizına karşı ki mehtâb ile oynar
Yanmağa hevân odına bin tâb ile oynar
2. Tasvîr ideli dâ'ire-i zülfini gözde
Bu kûze-i merdüm yine dölâb ile oynar
3. Zülfünile pâ-bende gönül gamzene düşdi
Hayretde olur hançer-i kassâb ile oynar
4. Bu gözlerüme gelse hayâl-i leb-i la'lün
Mâ-i ineb ü dâne-i unnâb ile oynar
5. Cân zülfün ucundan delirüp gözde gönülde
Gâh âteş ile oynar u geh âb ile oynar
6. Kat' itdi hayâtından ümîdini **Garîbî**
Gördi bu cihân fülkini girdâb ile oynar

6³⁵

(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

1. Gel bu ömri hoş görelüm ey nigâr elden çıkar
Sürelüm devrânımız kim rûzgâr elden çıkar
2. Kim ganîmet gör bahârün mevsimin zevk ile sür
Hüsnünün çağı geçer fasl-ı bahâr elden çıkar
3. Gurre olup hüsnüne aldanmağıl bu 'ömre kim
Çün binâ muhkem degildür pâyidâr elden çıkar
4. Zülfünün sevdâsına dolaşalıdan bu gönül
Bî-karâr olur göricek ihtiyâr elden çıkar
5. Ey **Garîbî** sür safânı sen habîbünle müdâm
Fırsatı geçürme kim yâr u diyâr elden çıkar

³³ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 531-532.

³⁴ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 552.

³⁵ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 561.

7³⁶

(Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'îlü / Fâ'ilün)

1. Şol hüsn-i bî-misâl ki serv-i revân çeker
Gördikçe âftâb-ı felekden revân çeker
2. Ancak ola kemâlise hûni gözine kim
Bîmâr olup yatur iken iki kemân çeker
3. Yazdı gubârî hattile çün hüsn nâmesin
Zülfini çözdü üstüne ya'nî nişân çeker
4. Gerçi ki cân metâ'mı gasb ide gözlerün
Ne gam eğer helâk ola la'lün zamân çeker
5. Mihnet beriyyesinde kalan teşne dillere
Râh-ı cigerden iki gözüm şimdi kan çeker
6. Olsun hemîşe sûfi-i gam-hârün işi fâş
Kim kırmadan ter âteşi bizden nihân çeker
7. Çekdüğini gamunla **Garîbî'**nün ey sanem
Sanma ki çâr rüknile heft âsmân çeker

8³⁷

(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

1. Gül yüzün gülzârınun bülbülüdür cân iniler
Gamzenün zahmın bile den yüregüm kan iniler
2. Her seher dil nâle idüp kıldığı feryâd bu
Kim visâl-i yâre irmez derde dermân iniler
3. Firkatinün hasretinden geşt idüp sahrâları
Bu ciger kanın akıdub çeşm-i giryân iniler
4. Hâb içre görcegiz vuslatunun sohbetini
Âh idüben dil yine ney gibi nâlân iniler
5. Bu **Garîbî** hâşâ kim inleye cevr itdüğine
Kahr u lutfun ma'nîsin bilmeye nâdân iniler

9³⁸

(Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'îlü / Fâ'ilün)

1. Didüm ki derd-i hecre dilün çâresi nedür
Didi tabîb-i vuslat ana çâre sînedür
2. Devlet-i dil-harâb u yebâb[a] hazîne kim
Mâl u menâl gussa-i yâre hazînedür
3. Uşşâkının kimine imiş şefkatün şehâ
Rahm eyle bu kulun da bir ednâ kemînedür
4. Dil ravza vü hayâl-i ruhun nûr-ı Ahmedî
Şehr-i beden kıyâs ider olsan Medîne'dür
5. Yaşını katre katre **Garîbî** idüp revân
Îsâr kıldı pâ-yı semend-i şehînedür

³⁶ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 585.

³⁷ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 599.

³⁸ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 1633; Kınalızâde, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 635; Elif Karakaş Öztekin, "İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları Sr_107 Numaralı Şiir Mecmuasında Bulunan Türkçe Manzumeler (İnceleme Metin ve Mestap'a Göre Tasnif)" (Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi, 2021), 435. Bu gazelin geçtiği diğer mecmua için bkz. Tülin Arslan, "İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesindeki ŞR 60 ve 89 Numaralı Şiir Mecmuaları (İnceleme-Metin ve Mestap'a Göre Tasnif)" (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2018), 284.

10³⁹

(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

1. Gönlüme çün kim hayâl-i 'ârız-ı dîlber düşer
Hâneme san pertev-i mihr-i cihân-güster düşer
2. Necm-i bahtum şâhid-i maksûdudur yer itmege
Târem-i atlasdan erbâb-ı felek pister döşer
3. Şâh-ı 'âlemdür hümâ-yı kâkül-i dil-dârdan
Bir kulun kim üstine zıll-i hümâyûn-fer düşer
4. Sen gerek lutf u kerem eyle gerek cevr ü sitem
Bendene her ne idersen bana ey server düşer
5. Mîhnet ü gamdan **Garîbî** olmak isterken halâs
Bir taraftan nâgehân başına hayl[i] derd üşer

11⁴⁰

(Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün)

1. Zâl-i dünyâ ile biz ülfete mâyl degilüz
Ya'nî merdânelerüz 'avrete mâyl degilüz
2. 'Âlem-i vahdeti kesrette temâşâ iderüz
'Ârifüz zâviye-i uzlete mâyl degilüz
3. Sâkiyâ bâde-i 'aşk ile müdâmî mestüz
Mey-i hamrâdaki keyfiyyete mâyl degilüz
4. Hüsn-i zâtı görürüz 'ârız-ı dildârda biz
Hat u hâl ile olan hâlete mâyl degilüz
5. Ey tabîb ol gözi bîmâr güzel hastesiyüz
Ölmege cân virürüz sıhhate mâyl degilüz
6. Satma şî'rinde hayâlâtı **Garîbî** ki bizüm
Sözedür rağbetimiz san'ata mâyl degilüz

12⁴¹

(Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün)

1. Kaddün görelî dîde-i pür-eşk-bârımız
Gösterdi sebziyile müzeyyen kenârımız
2. Hâk olmağa yolunda heves iderüz şehâ
Tâ dâmenüne irişe bârî gubârımız
3. Dil muztarib hevân ile havf u recâdayuz
Teslîm ideli zülf eline ihtiyârımız
4. Şol va'de-i cefâna vefâ idesün diyü
Hadden güzeştedür sanemâ intizârımız
5. Zülfün şebinde bahtımız uyhudadur velî
Hüsnün günile geçdi şükür rûzgârımız
6. Hûnî gözünle çünki mükedder gözüm yaşı
Pâk eylesün ki sâfî ola reh-güzârımız
7. Zikr itdi çün **Garîbî** reşk-i nazmını şehâ
Her bir kulakdadur olısar yâdigârımız

³⁹ Elif Ezgi Kara, "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler", 168.⁴⁰ Öztekin, "İstanbul Araştırmaları Enstitüsü", 436.⁴¹ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 866-867.

13⁴²

(Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün)

1. Olur güm cân ü dil yandursa cismüm nâgehân âteş
Varur yağmâya nakdi kande yaksa bir dükân âteş
2. Du'âlar okıyup her dem üfürmek def'-i sûzumçün
Ki zîrâ şule-dâr olur nefesle her zamân âteş
3. Bahâr-ı şevkde ezhâr-ı gül-gün oldu Mûsâ'ya
Dıraht-ı vâdi-i Eymen'den oldukda 'ayân âteş
4. Ruhunla 'ârızun gün gibi bir yirden toğar her gün
Ne hikmetdür bu kim âb ile olmuş tev'emân âteş
5. Sîpihr ü mihri zulmet tutdı sanman tâs-bâz-ı mihr
Siyeh cübbe içinde tâs ile eyler nihân âteş⁴³
6. Yanar oda düşendür 'âşıkam diyü 'izârından
Yakupdur itmege 'uşşâkım ol yâr imtihân âteş
7. Gelüp gönlüm alup bir lahza ârâm itmedi gitdi
Garîbî sanki geldi almağa ol dil-sitân âteş

14⁴⁴

(Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün)

1. Nice ağlamayayın derdüme dermânım yok
Hâlümü sormağa bir yâr-i sühan-dânım yok
2. Nice feryâd u figân itmeyeyin bülbül-vâr
Gülşen-i bâğ-ı cihânda gül-i handânım yok
3. Nice yaş dökmeye Ya'kûb gibi dîdelerüm
Mısr-ı dilde ki benüm Yûsuf-ı Ken'ân'um yok
4. Nice ağlamayayın zulmet-i gamda her şeb
Ki benüm burc-ı şerefde meh-i tâbânım yok
5. Nic'ola hâl-i **Garîbî** bu garîblikde 'aceb
Dil-i gamgînümi ağlamaya yârânım yok

15⁴⁵

(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

1. Kime kim şol serv-i kadd ü lâle-had dilber gerek
Başda sevdâ gözde âb u sînede âzer gerek
2. Yüzünün şevki gözümde katre zâ'il itmedi
Mahv olaydı göricek kim jâle-i ahter gerek
3. N'ola mevc ursa yaşum dürr-i hevâsıyla anun
Cân u dil gavvâsına bahr-i güher-perver gerek
4. Kim ki ağzından nişân isterse la'lin gözlesün
Gayba vâkıf olmağ için câm-ı İskender gerek
5. Gözleri hatt-ı gubârı safhasında yazmadı
Dilde bu esmâ-yı hüsnâ bildigüm ezber gerek

⁴² Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 1633; Kınalızâde, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 635; Gıynaş, *Pervâne Bey Mecmuası*, 1311.

⁴³ Bu beyt *Pervâne Bey Mecmuası*'nda bulunmamaktadır.

⁴⁴ Hanım Yılmaz, "*Mecmûa-i Gazeliyyât-ı Türki (İnceleme-Metin)*" (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2017), 108.

⁴⁵ Ertek Morkoç, "*Eğridirli Hacı Kemal*", 1106-1107.

6. Çenber-i zülfünde dil oynarken ister gamzesi
Cân-bâz olan resende oynasa hançer gerek
7. Dilberün cevrin **Garîbî** ger eger inşâd ide
Hâme hayretten tutuşup mahv ola defter gerek

16⁴⁶

(Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün)

1. Dâne-i hâlün 'ades halk itdi lutf idüp Cemîl
Kuds-i dilde hûn-i miskîn olalı hân-ı Halîl
2. Bitmedi hattun hayâli gözde çok cehd eyledüm
Sebze mi hâsıl olur şol yerde kim ola halîl
3. Pür idüp sakâ-yı ebr âbını her dem müşkine
Bûstânda serv-i kaddün 'aşkıma ola sebîl
4. Cân emânetdür bana gamzen elimden çekd'alur
Bârî la'lüne buyur olsun hele yine keffîl
5. Dil senün zülfün elinden bî-nihâyet gam çeker
Dimegil 'ömr-i kasîri itmeye bu hüzn tavîl
6. Âteş-i aşkunla yandı dil yüregüm bağına
Revgan olmaz ise yanmaz şu'le-i rûşen fitîl
7. İsteme hüccet **Garîbî**'nün kemâl-i şî'rine
İstemez 'âkil olan kişi bedîhîye delîl

17⁴⁷

(Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün)

1. Yanmayan pervâne-veş görüp likâsın dostun
Bes ne ma'nîden sür[er] zevk ü safâsın dostun
2. Lezzet-i 'aşka haber-dâr olmağa lâyük degil
Çekmeyenler mihnet ü cevr ü cefâsın dostun
3. Cân rızâyıla olur kavs-i belâsına nişân
Kim kazâyaya salmaya tîr-i kazâsın dostun
4. Hâce-i hindû için genc üzre fâriğ bitmesün
Her yana hâfız komuşdur ejdehâsın dostun
5. Âteş-i hicrân seni hâk itmesün dirsên gönül
Göz ile başdan gider şöyle hevâsın dostun
6. Düşmeni katl eyleyüp ben kulı ihyâ eyledi
Ömri gibi Hakk mezîd itsün gazâsın dostun
7. Bu **Garîbî**'nün kemâline kelâm iden kişi
Okusun insâf ile medh ü senâsın dostun

18⁴⁸

(Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün)

1. Cüdâ kılalı bu devrân beni gül yüzlü yârumdan
Şikâyetler kime kılâm bu baht-ı rûzgârumdan
2. Yanaram âteş-i 'aşka nite kim şem'e pervâne
Cihân u cân terk itdüm çün ayrıldum nigârumdan

⁴⁶ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 1188.⁴⁷ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 1051-1052.⁴⁸ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 1517.

3. Firâkı cür'ası yârün beni eyle ki mest itdi
Ki tâ haşre degin hergiz ayılmayam humârumdan
4. Murâdum mülk-i 'âlemde nigârün zülfi bûyudur
Getürseyidi hicr yili bana ol şehriyârumdan
5. 'Înâyet irüben Hak'dan müyesser vasl-ı yâr olsa
Vireydüm cânı şükrâne geçeydüm cümle varumdan
6. Benüm bu firkat içinde delindi ney gibi bağrum
Sadâlar toldı 'âlemde benüm bu sûz u zârumdan
7. Ki rûh-ı sâni kim dirler bu 'âlemde bana oldur
Habîbüm dilberüm bir kez güzer kıla diyârumdan
8. **Garîbî** hicr ile yandı senün derdünden ey dilber
Boyandı karaya gökler benüm çıkan buhârumdan

19⁴⁹

(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

1. Cân u dil bağrum bigi yandı figân u âhdan
Men' ideli nergis-i mestün temâşâ-gâhdan
2. Kaşuna kendüyi teşbih itdügi her mâh-ı nev
Buna ekmele görine anunla kâmil mâhdan
3. Gam yidüm 'aşkun yolında mûnisüm urur belâ
Ol kinâyetdür Hudâ vü bu yiter hem-râhdan
4. İzinün tozına yüz sürmek hezârân yegdürür
Bana dünyâ-yı denîde 'izz ü mâl ü câhdan
5. N'ola kapundan serilürse rakîb-i bed-fi'âl
Şimdi mi redd oldı ol İblîs gibi dergâhdan
6. Hicr kulın bu **Garîbî**'yi üzedür zülfün gibi
Hâlin i'lâm idemez çün kıssa-i kûtâhdan

20⁵⁰

(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

1. Dil k'anun 'aşkıyla âbâd oldı vîrân olmasun
Cân k'anun derdiyle mûnis oldı dermân olmasun
2. Kaşları yâyin görüp kendüyi kurbân etmiyen
Lâyık-ı kurbân degil feryâd-ı kurbân olmasun
3. 'Ömri çok olsun revânî tuhfe itdüm didi kim
İzinün tozına sür yüzünü heycân olmasun
4. Virdi yağmâya dil ü cân ilini kâfir gözi
Korkaram sa'yından anun kasd-ı îmân olmasun
5. Ruhlarına yüz urup bâd-ı sabâ handân olur
Dil nice zülfün bigi dâ'im perîşân olmasun
6. Gamze-i hûn-rîzi dimiş kim helâk itsem gerek
Yâ ilâhî sen müyesser it peşîmân olmasun
7. Dilber-i gül-rûdan ayurdı **Garîbî**'yi rakîb
Ol siyeh-rû dünye vü ukbâda handân olmasun

⁴⁹ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 1531.⁵⁰ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 1658-1659.

21⁵¹

(Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün)

1. Dü-kevn âşüfte-i vech-i besîmün yâ Resûla'llâh
Meded-hâhı kamu lutf-ı amîmün yâ Resûla'llâh
2. Sen ol zât-ı sitâyîş-gerde-i Hallâk-ı 'âlemsin
Buna şâhid yeter hulk-ı 'azîmün yâ Resûla'llâh
3. Hamûl-ı gûşe-i hayret durur vafunda 'âkıllar
Hemân muciz bes ol rûy-ı kerîmün yâ Resûla'llâh
4. Semâ vü arz idi evvel kudûmün şevkine giryân
Henüz ağlatmada hecr-i elîmün yâ Resûla'llâh
5. N'ola şâh-ı dü-kevn ü taht-nişîn-i kurb-ı Hakk olsa
Dil ü cândan seven zât-ı fehîmün yâ Resûla'llâh
6. Ne mümkün lutfun olmazsa **Garîbî** mücrimün şâhâ
Ola ol bende-i hâss-ı harîmün yâ Resûla'llâh

22⁵²

(Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün)

1. Gezdürür kurs-ı mehi tabl ile içinde hâle
Müşterî dirhem-i encümle diler kim ala
2. Kıldı bir lu'b ile hurşîd-i müşa'bid gâ'ib
Kîse-i goncede bir beyzâ idi her jâle
3. Bülbül-i 'aşka tıfil-ı gül iderdi şefkat
Olmasa gözci ana nergis ü lâle lâle
4. Dirilüpdür sanasun âb-ı hayât üzre habâb
Leb-i dildârda yir yir görinen tebhâle
5. Ey elif boylu sakın âh-ı **Garîbî**'den kim
Bâd-ı saht irse döner kadd-i nihâlin dâle

23⁵³

(Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün)

1. Sen feth ideli hüsn ü bahâ mülkini ey şâh
İrişdi gınâ bendelere sellemeha'llâh
2. Dil zülfünün uzatdı hadîsini ne çâre
Hall eyle[ye]mez ukdesini kıssa-i kûtâh
3. Kıldukça gönül gülşen-i hüsnüni temâşâ
Âh oldı bu cân bülbülüne derd-i seher-gâh
4. Mihr olsa eşigünde senün bende 'aceb mi
Çün burc-ı sa'âdetde tulû' eyledün ey mâh
5. Dinmedi gözüm yaşı vü gülmedi gönül hîç
Bahtum bigi zülfünü perîşân görelî âh
6. Yüzünde tutup sîm ü zeri didi **Garîbî**
El-abdü ve mâ yemlikûhu kâne li-mevâh

⁵¹ Aybala Sena Küçük, "Hâfız Hüseyin Ayyansarayî'nin Naat Mecmuası'nın Transkripsiyonlu Metni ve MESTAP'a Göre Tasnifi" (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2022), 635-636.

⁵² Öztekin, "İstanbul Araştırmaları Enstitüsü", 435-436. Bu gazelin 1, 2 ve 4. beyitleri için bk. Kınalızâde, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 634; 3. ve 4. beyitleri için bk. Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 387; Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 1633; Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 240. 2. beyit için ise bk. Riyâzî, *Riyâzî's-Şu'arâ*, 248; matla beyti için bk. Kâbilî, *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr*, hz. Mehmet Gürbüz, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2018), 558.

⁵³ Ertek Morkoç, "Eğridirli Hacı Kemal", 1762-1763.

24⁵⁴

(Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün)

1. N’ola aşkunda eger cân virevüz mihnet ile
Sen özin yaşağıl ey serv-i revân devlet ile
2. Şîr diller cigerin hûn idüben kıldı zebûn
Nazar itdükçe şol âhû bakışun âfet ile
3. Komaz ol gamze-i gammâzumı gör fitnelerin
Tâ yolında virevüz rûhumuzı râhat ile
4. Dikkat itsem görünür kılca hayâli kaşınun
Bir kılı iki yararsam n’ola bu dikkat ile
5. Dilde gam dîdede nem cânda heves başda belâ
Geçirür ‘âşık olan ‘ömrünü bu hâlet ile
6. Firkat odı cigerin yakdı **Garîbî**’nün inen
Âh kim cân viriser ‘âkıbet ol firkat ile

25⁵⁵

(Mef‘ülü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün)

1. Bağrum delindi ney gibi âh u figân ile
Her has musâhib olalı şâh-ı cihân ile
2. Âhum odına göz yaşı ger mâni‘ olmasa
Rûy-ı zemîni yahar idüm âsmân ile
3. Serv-i revânı hasretine kan döker gözüm
Gelmez kenâre n’eyleyem âb-ı revân ile
4. Kavlim hamâyil istediğüm boynuna bu kim
Tutam rakîbün ağzını ‘akd-i lisân ile
5. Cân almağ idi sihr idüben aldı gözlerün
Bârî ne kasd ider dahı tîr ü kemân ile
6. Derd ü firâk nâmesini ‘arz-ı hâl için
Yazdum yüzüm sahîfesi üstüne kan ile
7. Neşr itme haste cismini yâ Rab **Garîbî**’nün
Haşr olmadın o fitne-i âhir zamân ile

26⁵⁶

(Mef‘ülü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ülün)

1. Ey matla‘-ı hurşîd-i cihân sun‘-ı ilâhî
Kimdür ki ide hüsnüni ta‘rîf kemâhî
2. Cân murgını korutmağ için dâne-i hâlün
Pâyından asar iki yana zâğ-ı siyâhî
3. Yaşına gözüm gark oluben zülfini gözler
Kim gördi ki ağı göricek meyl ide mâhî
4. Ne vech ile âh ide gönül görse yüzünü
‘Arz ide mi ‘âkil olan âyîne-i âhı
5. Cevrünü nice vasf idebilsin dil-i miskîn
Zülfünile derdüm bigidür nâ-mütenâhî

⁵⁴ Ertek Morkoç, “Eğridirli Hacı Kemal”, 1880-1881.⁵⁵ Ertek Morkoç, “Eğridirli Hacı Kemal”, 1896-1897.⁵⁶ Ertek Morkoç, “Eğridirli Hacı Kemal”, 2319-2320.

6. Ömrine ziyân olmasun ol zülf-i dırâzun
Çok itmed'inen Ka'be civârında günâhı
7. Sehv itse n'ola fitne-i çeşmünle **Garîbî**
Secde itse gözün kaşunıla nâsî vü sâhî

MUSAMMATLAR1⁵⁷**Tercî'-i Bend-i Garîbî**

(Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlün)

I

Nice bir şâm u seher-kârun ola
Cürm ü 'isyân u güneh sehv ü hatâ
Nice bir meykedede 'ayş u tarab
Kanı mescidde 'ibâdât-ı Hudâ
Nice bir fikr ü hayâl-i ruh-i yâr
Kanı endîşe-i dîdâr-ı Hudâ
Nice bir zülf-i nigârün hevesi
Kanı ol bîm-i celâl-i mevlâ
Nice bir hâce ki kul olmayuben
Olasun gaflet ile 'abd-ı hevâ
Gâfil olma be gönül âgâh ol
Geç hevâdan gele 'Abdullâh ol

II

Hakun emrinde komayup yire baş
Gözedürsün ruh u zülf ü göz ü kaş
Deyr-veş nakş ile pürsün lîkin
Yâduna gelmez olupdur nakkâş
Nûr-ı tâ'atdan ibâ eylersün
Dilemez şemsi niteki huffâş
Yol midur nefse zebûn olmuş iken
İdesin iller ile ceng ü savaş
Seni gafletde komuş bî-çâre
Nefs-i emmâre ile akl-ı me'âş
Gâfil olma be gönül âgâh ol
Geç hevâdan gele 'Abdullâh ol

III⁵⁸

Gele 'âlemde beni hor itme
Maraz-ı cürm ile rencûr itme
Sen seni Ka'be iken kılma harâb
Kahr-ı Hak'la beni makhûr itme

⁵⁷ *Nu'ût ve Kasâid*, Millet Kütüphanesi, Koleksiyon: A.E. Manzum, 773/1. Metin ilgili yazma eserin 21^b-23^a sayfa aralığında bulunan orijinal metninden Latin harflerine aktarılmıştır. Ayrıca metin, iki ayrı mecmuada daha yer almaktadır. bkz. İbrahim Direkli, “*Musammat Mecmuaları ve Gencine-i Eş'âr (Milli KTB. YZ. A 1641) İsimli Musammat Mecmuası (Metin-İnceleme)*” (Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi 2022), 251-253. Bu mecmuada şiir, Kemâl Paşa-zâde'ye atfedilmektedir. Volkan Topkaya, “*Fransa Ulusal Kütüphanesi Supl. Turc 388 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin ve Mestap'a Göre Tasnif)*” (Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi 2019), 39-41.

⁵⁸ Bu bendin mısralarında diğer mecmualarda sıralama farklılıkları bulunmaktadır. bkz. Direkli, “*Musammat Mecmuaları*”, 252; Topkaya, “*Fransa Ulusal Kütüphanesi*”, 40-41.

Lutfila hâlûme bak bir nazar it
 Cânımın dîdesini kûr itme
 Gözlerüm gayrıya itdürme nazar
 Nefsimün beytini ma'mûr itme
 Düşürüp gaflet ile her hevese
 Der-i Hak'dan beni sen dîr itme
 Gâfil olma be gönül âgâh ol
 Geç hevâdan gele 'Abdullâh ol

IV

Nice bir hurrem ü handân olasun
 Vakt ola derd ile giryân olasun
 "Men 'aref" sözine vâsıl olıgör
 Nice bir câhil ü nâdân olasun
 Sen bu a'mâl ile bu cünbiş ile
 Hâşâ li'llâh ki müselmân olasun
 Yol mıdur kavlı-i "Elet"i unudup
 Turmayup ahdüne yalan olasun
 İtdigün bunca hatâ vü sehve
 Bir gün ola peşîman olasun
 Gâfil olma be gönül âgâh ol
 Geç hevâdan gele 'Abdullâh ol

V

Sana şimdengirü 'izzet iderin
 Yirüni hâne-i 'uzlet iderin
 Geydürüp başuna tâc-ı 'aşkı
 Ben seni şâh-ı muhabbet iderin
 Hem **Garîbî**'yle seni hem-dem idüp
 Sâlik-i râh-ı hakikat iderin
 Senün ile bugün el bir idüben
 Pîr-i ehl-i Hak'a hıdmet iderin
 Hâb-ı gafletden uyan bî-çâre
 Gözün aç sana nasîhat iderin
 Gâfil olma be gönül âgâh ol
 Geç hevâdan gele 'Abdullâh ol

2⁵⁹**Gazel-i Nev'î Tahmîs-i Garîbî**

(Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün)

I

Ne mümkün oldu gam-ı firkatünle ülfet idem
 Ne çâre var talebünden senün ferâgat idem
 Ne kâdirüm ser-i kûyun varup ziyâret idem
 Ne fursat oldu sana hâlûmi hikâyet idem
 Ne vüs'at oldu ki hicrân gamın rivâyet idem

⁵⁹ Aygül Kurt, "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuasının (91^a-141^b) Mestap'a Göre Tasnifi (İnceleme-Metin)" (Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi 2022), 132-133.

II

Hemîşe olmada mümted zamân-ı gussa vü gam
 Hemîşe derd ü elem bî-şümâr u râhat kem
 Ne bir karîn-i muvâfık var olmağa hem-dem
Ne bir şehenşeh-i 'âdil bulundı kim varam
Bu zulmi 'âdet iden şâhdan şikâyet idem

III

Ne bâd-ı âh ile ol servi eyledün meyyâl
 Ne eyledi eser ol mû-miyâna kıl ile kâl
 Salâhkâr ise şimden girü hayâl-i muhâl
Ne 'arz-ı hâle meded var ne dilde sabra mecâl
Ne çâre n'eyleyeyin bilmezem ne hâlet idem

IV

Murâd-ı dilber için nâ-murâd olup dâ'im
 Gönül vilâyetine 'aşkı eyledüm hâkim
 Bu kâra sanma ben ey müdde'î olam nâdim
Murâdı çün beni güldürmemekdür ol zâlim
Revâ budur ki hemân ağlamağı 'âdet idem

V

Yanunda eyleyüp ağıyâr ben gedâyı **Garîb**
 Düşürdü râh-ı beyâbân-ı hicre bî-takrîb
 Ne çâre çünki degülmiş visâlün ana nasîb
Kapunda ölmege Nev'î'ye mâni' oldı rakîb
O seg komadı ki bir lahza istirâhat idem

3⁶⁰

Gazel-i Câmî Râ Garîbî-i Vardarî Tahmîs
Kerde Est

غزل جامی را غریبی وارداری تخمیس کرده
 است

Garîbî-i Vardarî'nin [Mollâ] Câmî'nin Gazeline Tahmisidir.

(Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'îlü / Fâ'ilün)

I

Goftem Hudây râ beçe-sân mî konem nidâ
 Goftâ sürûş-i hâtif-i peyk-i reh-i hüdüâ
 Bâ muttali' huçeste-i î'n nazm-i hoş-edâ
Yâ men bedâ cemâlike ft-küllî mâ bedâ
Bâdâ hezâr cân-ı mukaddes to râ fedâ

گفتم خدای را بچه سان میکنم ندا
 گفتا سروش هاتف پیک ره هدا
 با مطلع خجسته این نظم خوش ادا
 یا من بدا جمالک فی کل ما بدا
 بادا هزار جان مقدس تو را فدا

(Allah'a bir çocuk gibi nida ederek dedim ki hidayet yolunun habercisi melek, söyle. Şu seçkin ve hoş şiirden haberdar olarak "Ey yaratılmışların tamamında güzelliği görülen sevgili, binlerce mukaddes can sana feda olsun.")

II

Zâr âmedem bahâr-i ruhet râ neborde pey
 Gerçi hamûş-i lâl buved 'andelîb-i dey
 Mî cûşem ez firâk-ı to mânend câm-ı mey
Mî nâlem ez cüdâyî-i to dem-be-dem çü ney
V'în turfe-ter ki ez to neyem yek nefes cüdâ

زار آمدم بهار رخت را نبرده پی
 گرچه خموش لال بود عندلیب دی
 میجوشم از فراق تو مانند جام می
 می نالم از جدایی تو دمبدم چونی
 وین طرفه تر که از تو نیم یک نفس جدا

(Kış bülbülü [sükûtu seçip] sustuğu için senin yanağının baharından bir haber götürmedi, bu yüzden ağladım. Senin ayrılığından, [gözlerim bir] içki kadehi gibi [kıpkırmızı] oldu ve gözlerimden kanlı yaşlar döküldü. [Yine] senin ayrılığından ney gibi her an inliyorum ve daha tuhaf olanı da senden bir nefes olsun ayrı olamıyorum.)

⁶⁰ Eş'âr Mecmuası, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Ktp., Koleksiyon: Şevket Rado Yazmaları, Sr_107, 113^a-113^b.

III

Ân dilsitân be kevn ü mekân cilve mî koned
 Gâh ez muhabbet u geh zebân cilve mî koned
 Gâhî zi pîr ü geh zi civân cilve mî koned
 'Aşk est ü bes ki der dü cihân cilve mî koned
 Gâh ez libâs-i şâh u geh ez kisvet-i gedâ
 (O gönlümü çalan dilber, varlık âleminde bazen aşk bazen bir söz şeklinde; bazen bir yaşlı gibi bazen de bir genç olarak görülür. *Her iki cihanda kimi zaman padişahlara [yaraşır güzel] kıyafetlerle kimi zaman da fakir kulların [eski püskü] elbiseleri içinde kendini gösteren aşktır ve bu bana yeter.*)

IV

Gûş-i seret be penbe-i vahdet biyâ bepûş
 Bâşed be gûş sırr-ı to mî âyed ân hurûş
 Zân rû ki zîr-i gunbed-i in deyr-i pür-nukûş
 Yek savt ber du gûne hemî âyedet be gûş
 Gâhî nidâ hemî nihîyeş nâm u geh sadâ
 (Gel kulaklarımı, vahdet pamuğu ile [başka seslere] tka. [Böylece] o güzel nakışlarla dolu [gönül] kilisesinin kubbesi altında senin sırrın kulağa gelir ve bir çoşma olur. *Aynı ses kulağına daima iki şekilde gelir ki adını bazen nida bazen de sada koyarsın.*)

V

Bâd-ı sabâ be-sahn-ı çemen der şukûfe bîz
 Bulbul zi şevk mî koned âheng-i nâle-tîz
 Hengâm-ı 'ıyş şod menişin ba'd ez ân to nîz
 Berhîz sâkiyâ zi kerem cur'ât berîz
 Ber 'âşîkân-ı gam-zede zân câm-ı gam-zedâ
 (Saba rüzgârı [bereketiyle] eserek çimenliğe çiçekler serpti. Bülbul ise şevkenden ahenkli acı naleleriyle ötüyor. Meclis vakti geldi çattı, bundan sonra oturma sen de kalk ayağa ey saki! İhsan et de o teselli veren kadehten gönlü gam vurgunu olan âşıklara bir yudum sun.)

VI

Sâkî merâst kûy-i mekân melce' ü menâs
 İmrûz k'âmedem be ser-i meclis-i havâs
 Mest ü harâb dâr-i dilem râz-ı câm-ı hâs
 Z'ân câm-ı hâs kez hodiyem çün dehed halâs
 Der dîde-i şuhûd nemâned be coz Hudâ
 (Ey saki! Bana sığınılacak köşe şu mekândır ki bugün [o mekândaki] Hakk'ın seçkin kullarının meclisine geldim. O saf vahdet kadehinin sırrından gönül mülküm harap ve sarhoştur. *Bu saf kadehten [içerek] ne vakit benliğimi halas edebilirsem [o vakit] varlık gözünde Allah'tan başkası kalmaz.*)

VII

Herze der âyîn-i to Garîbî berâ-yı çîst
 Ân reh ne râh-ı tost kocâ mî revî beîst
 Hod goft bâ hod ân ki der in reh şod îst
 Câmî reh-i hüdâ be Hudâ gayr-i 'aşk nîst
 Gofîtm ve's-selâmu 'alâ tâbi'i'l-hudâ
 (Ey Garîbî! Boş söz törende niçin bulunsun? Bu, senin yolun değil, nereye gidiyorsun, dur, düşün. Kendi kendine dedi ki bu yolda bekle. *Ey Câmî! Allah'a ulaştıran hidayet yolu aşktan gayrısı değildir ve biz de "vesselâm alâ tâbi'i'l-hüdâ" dedik.*)

KIT'ALAR**1**⁶¹

(Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün)

1. Beni hicv itdi diyü da'vî idüp bir ebleh
Kâdiya varup eyitdi ki sicillât ile
2. Ben de inkâr kılup hâsılı bu da'vânun
Didüm ol arada târîhini ebyât ile

2⁶²

(Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün)

1. Dûn dürûğ eyleyüp tolandırdı
'Aklımı kaltabânı dünyânun
2. Hakka saldum çü virmedi hakkum
Ana kalur pes işi ferdânun
3. Ehl-i beyti didi ki haklaşalum
Râziyuz işbu kavline anun
4. Didi olmazsa bir tutivireyüm
İztırâb itmesün dil ü cânun
5. Çün harâmı ol ihtiyâr itdi
Biz helâlinden isterüz anun

MÜFREDÂT**1**⁶³

(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

Allar giymiş tonanmış bezme gelmişdür şarâb
'Aklını bezm ehlinün âl ile almışdur şarâb

2⁶⁴

(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

Bürde vü şâl ü 'abâdur çün erenler kisveti
Var mülevven câmeler giyme zen ü duhter gibi

3⁶⁵

(Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mefâ'îlü / Fâ'ilün)

Bâzâr-ı gamda eşk-i güher-bâra kim bakar
Sarrâf-ı dîde bir kurı dükkân açar kapar

4⁶⁶

(Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mefâ'îlü / Fâ'ilün)

Ma'cûnî bir müferrih efendiye bendeyüz
Dükkânına gelen kişi hayrân olur gider

⁶¹ Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 240.⁶² Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 388⁶³ Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 240.⁶⁴ Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 387.⁶⁵ Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 240.⁶⁶ Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 240.

5⁶⁷ (Tîr Kasîdesi'nden)

(Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlün)

Sûretâ gerçi si perdür siperi olmayıcak
Görinür düşmen-i ahvel gözine şeş-per tîr**6⁶⁸**

(Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün)

Tîğ-i hecrün şerha şerha eyledi bağrumı çâk
Hamdü li'llâh dostum derdün ile oldum helâk**Sonuç**

Evrenosoğulları tarafından XIV. yüzyılda fethedilince devletin merkezi hâline gelen ve Rumeli'deki fetih hareketinin yanı sıra bölgenin Türkleşmesinde rol oynayan Vardar Yenicesi bilim, kültür, sanat, mimarî gibi pek çok alanda isminden söz ettirmiş tarihî bir kasabadır. Akıncı beylerinin de desteğiyle kültür ve sanatın üst düzeyde bir görünüm arz ettiği bu merkezde hiç de azımsanamayacak düzeyde şair yetişmiş ve bu yetişen şairler, pek çok sahada kendisini hissettiren uzun soluklu klasik Türk edebiyatı sahası içerisinde isimlerinden bahsettirmeyi başarmışlardır. Kaynaklarda, “mecma’-ı şu’arâ ve menba’-ı zurefâ; gaziler ocağı ve ârifler durağı” olarak nitelendirilen Vardar Yenicesi’nde, isimleri öne çıkan Hayâlî, Hayretî, Uşûlî, Yûsuf-i Sîneçâk gibi şairlerin de içerisinde bulunduğu 21 şairden bahsedilmektedir. Bu 21 şair arasında adı geçen ve bu çalışmanın konusu olan Garîbî hakkında derli toplu bir çalışma bugüne değin yapılmamıştır. Bu açıdan bir ilk olan çalışmada, Garîbî’nin şiirleri tespit edilmiş; hayatı, sanatı ve şiirleri üzerine bir araştırma ve inceleme yapılmıştır.

Türk kültürü, medeniyeti, sanat ve edebiyatı açısından, yaşanan tarihî, siyasi, ekonomik gelişmelere paralel olarak büyük gelişmelerin yaşandığı; hatta mükemmelliğin yakalandığı bir dönem olan XVI. yüzyıl şairlerinden Garîbî hakkında en ayrıntılı bilgiler, çağdaşı tezkirecilerin eserlerinde yer almaktadır. Yaşadığı dönemde hak ettiği ilgiye mazhar olamayan şairin, aynı sahada, aynı yüzyılda yaşadığı hatta aynı dost meclislerinde bulunup sohbetler ettiği şairler kadar üne kavuşmadığı muhakkaktır. Fakat bu birlikteliklerin, dostlukların şairin edebî yönünü beslediği de bir gerçektir. Genç yaşlarda Gülşenîlik ve Mevlevîliğe meyletmesi hatta bu tarikatlara intisap etmesi, onun eserlerinin tasavvuf neşvesinden nasibini almasına zemin hazırlamıştır. Fakat bu etki onun mutasavvıf bir şair olduğunu söyleyebilecek kadar yoğun değildir. Zira tespit edilen şiirleri dikkate alındığında yer yer tasavvufî söylem kendisini gösterse de şairin bütün şiirleri için bunu söylemek mümkün değildir.

Araştırmalar neticesinde Garîbî’nin müfretleri dışında 31 manzumesi tespit edilmiştir. Bu manzumeler içerisinde nazireler önemli bir yer tutmaktadır. Zira bu 31 manzumenin 26’sı gazeldir ve bu gazellerin 20’si naziredir. Şairin ayrıca Mollâ Câmî ve Nev’î’ye yazmış olduğu tahmisler, onun nazire yazmakta oldukça mahir olduğunu göstermektedir. Kaleme almış olduğu manzumelerinde lirik bir üslup benimseyen Garîbî’de samimi ve coşkun söyleyiş hâkimdir. Yer yer bu üslup şiirin şekli hususiyetlerini ikinci plana itse de tespit edilen şiirleri, onun şiir tekniği bakımından başarılı şiirler yazdığını göstermektedir. Dil ve üslubu oturmuş olan şair, manzumelerinde zaman zaman uzun izafet terkiplerine yer verse de halk deyimlerini ve söylemini de şiirlerinde başarıyla kullanmıştır. Manzumelerinde kullandığı tasavvufî tabirler onun bu literatüre de hâkim olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Garîbî’nin Mollâ Câmî’nin bir gazeline tahmis yazmış olması, onun Farsçaya da hâkim olduğunun göstergesidir. Eğitimi hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamayan şairin Farsçaya hâkimiyeti, onun yukarıda zikredilen kültür muhitinde yetişmesinin, tekke ve tasavvuf kültürüne aşina olmasının bir sonucu olsa gerektir. Aynı zamanda şairin anlam ve söz ile ilgili edebî sanatları kullanmakta da oldukça usta olduğu görülmektedir.

⁶⁷ Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*, 1633; Riyâzî, *Riyâzü’ş-Şu’arâ*, 248.

⁶⁸ Kâbilî, *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş’âr*, 696.

Kaynakça

- Arslan, Tülin, “İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesindeki ŞR 60 ve 89 Numaralı Şiir Mecmuaları (İnceleme-Metin ve Mestap’a Göre Tasnif)” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2018.
- Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*, hz. Filiz Kılıç, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2018.
- Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu’arâ*, hz. Süleyman Solmaz, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2018.
- Demirkazık, H. İbrahim, “Divan Şiirinde Karga” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 24 (2011): 131-178.
- Direkli, İbrahim, “Musammat Mecmuaları ve Gencîne-i Eş’âr (Milli KTB. YZ. A 1641) İsimli Musammat Mecmuası (Metin-İnceleme)” Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2022.
- Ekinci, Ramazan, “Osmanlı Kültür Merkezlerinden Vardar Yenicesi ve Tezkirelere Göre Vardar Yenicesi Şairleri” *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7/4 (2012): 1663-1679.
- Ertek Morkoç, Yasemin, “Eğridirli Hacı Kemal’in Câmîü-Nezâir’i (Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme)” Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2003.
- Gıynaş, Kamil Ali, “Pervâne Bey Mecmuası (İnceleme-Metin)” Doktora Tezi, Bozok Üniversitesi 2013).
- Gıynaş, Kamil Ali, *Pervâne Bey Mecmuası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), Ankara, 2017.
- İsen, Mustafa, “Akıncılığın Türk Kültür ve Edebiyatına Katkıları” *Türkiye Günlüğü* 49 (1999): 80-86.
- İsen, Mustafa, *Usûli Dîvânı*. İstanbul: TYEKB Yayınları, 2020.
- Kâbilî, *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş’âr*, hz. Mehmet Gürbüz, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2018.
- Kara, Elif Ezgi, “İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY9940 Numarada Kayıtlı Nazire Mecmuası (2a-62b): İnceleme Çeviri Yazılı Metin” Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, 2019.
- Kiel, Machiel, “Yenice-i Vardar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 43 içinde, 445-448. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şuarâ*, hz. Aysun Sungurhan, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2017.
- Kölemen, Sema, “Nûruosmaniye Kütüphanesi 4962 numaralı Mecmua (247a-324b)” Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2011.
- Kurnaz, Cemal, “Çarh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 8 içinde, 229. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kurt, Aygül, “İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T743 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuasının (91a-141b) Mestap’a Göre Tasnifi (İnceleme-Metin)” Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, 2022.
- Küçük, Sabahattin, *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları, 1994.

- Kütük, Aybala Sena, “*Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin Naat Mecmuası'nın Transkripsiyonlu Metni ve MESTAP'a Göre Tasnifi*” Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2022.
- Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, hz. Rıdvan Canım, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2018.
- Özcan, Nuri, “Dem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 9 içinde, 148. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Öztekin, Elif Karakaş, “*İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları Sr_107 Numaralı Şiir Mecmuasında Bulunan Türkçe Manzumeler (İnceleme Metin ve Mestaba Göre Tasnif)*” Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi, 2021.
- Riyâzî Muhammed Efendi, *Riyâzü'ş-Şu'arâ (Tezkiretü'ş-Şu'arâ)*, hz. Namık Açıkgöz, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (E-Kitap), 2017.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin, “İlâhî Sevgiliye Dönüşün Ritmik (Mistik) Melodisi: “Dem Tutmak” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27 (2014): 97-105.
- Topkaya, Volkan, “*Fransa Ulusal Kütüphanesi Supl. Turc 388 Numaralı şiir Mecmuası (İnceleme-Metin ve Mestap'a Göre Tasnif)*” Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, 2019.
- Uludağ, Süleyman, “Recâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 34 içinde, 502. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Yılmaz, Hanım, “*Mecmûa-i Gazeliyyât-ı Türkî (İnceleme-Metin)*” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2017.

Yazma Eserler

- Âşık Çelebi, *Meşâ'iru'ş-Şu'arâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Koleksiyon: Nuruosmaniye, 3719, 284 vr.
- Eğridirli Hacı Kemâl, *Câmî'ü'n-Nezâ'ir*, Beyazıt Kütüphanesi, Koleksiyon: Beyazıt, 5782, 455 vr.
- Eş'âr Mecmuası*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_O.000092, 42^a-42^b.
- Eş'âr Mecmuası*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Koleksiyon: Şevket Rado Yazmaları, Sr_107, 113^a-113^b.
- Nu'ût ve Kasâid*, Millet Kütüphanesi, Koleksiyon: A.E. Manzum, 773/1, 21^b-23^a.
- Pervâne Bey Mecmuası*, Topkapı Sarayı Yazmaları, Koleksiyon: Bağdat, No: 406, 102^b, 283^a.